

KARİZMANIN RUTİNLEŞMESİ: İSLÂMÎ TOPLULUKLARIN YAPISAL KRİZDEN RASYONEL- HUKUKÎ OTORİTEYE GEÇİŞ İMKÂNLARI

*(The Routinization of Charisma: Possibilities for
Islamic Communities to Transition from Structural
Crisis to Rational-Legal Authority)*

H. ALİ ERDOĞAN

ÖZET

Karizmatik otoritenin kaçınılmaz biçimde rutinleşerek (gündelikleşerek) geleneksel ya da rasyonel-yasal otoriteye dönüşmesini ifade eden Veralltäglicung des Charismas (karizmanın rutinleşmesi) kavramı, toplumsal hareketlerin sürekliliğinde kritik bir eşiği temsil eder. Bu çalışma, müslüman camianın tarihî tecrübesini Weberci perspektiften analiz ederek yapısal krizin üç temel boyutunu ortaya koymaktadır:

- 1) Karizmanın makam karizmasına ve bürokrasiye evrilmesi,
- 2) Orijinal mesajın donuk dogmaya dönüşmesi,
- 3) İctihadın devre dışı kalmasıyla eleştirel aklın tıkanması. Çalışma, krizden çıkış için “rasyonel-hukukî kurumsallaşma”, “ictihadın yeniden inşası” ve “çoğulcu müzakere mekanizmalarının tesisi” olmak üzere üçlü bir teorik çerçeve önermektedir. Türkiye’deki Atatürk dönemi, AKP hareketi, Nurculuk, Menzil ve Süleymanlılar örnekleri üzerinden rutinleşme mekanizmaları karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır. Çalışmanın ulaştığı temel sonuç; krizden çıkışın anahtarının karizmanın kurucu enerjisini tasfiye etmek

değil, bu dinamizmi rasyonel-hukukî normların ve ortak aklın emrine vererek evrenselleştirmek olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Max Weber, karizma, rutinleşme, müslüman camia, rasyonel-yasal otorite, ictihad, kurumsallaşma, Türkiye.

ABSTRACT

Max Weber's concept of Veralltäglicung des Charismas (the routinization of charisma) denotes the inevitable transformation of charismatic authority into traditional or rational-legal authority, representing a critical threshold for the continuity of social movements. This article analyzes the historical experience of Islamic communities through a Weberian lens and identifies three dimensions of structural crisis:

- 1) The shift of charisma to office charisma and bureaucracy,
- 2) The transformation of the original message into rigid dogma,
- 3) The obstruction of critical reason due to the deactivation of ijthād. The study proposes a threefold theoretical framework for overcoming this crisis: “rational-legal institutionalization,” “the reconstruction of ijthād,” and “the establishment of pluralistic deliberative mechanisms.” Routinization mechanisms are discussed comparatively through the cases of the Atatürk era, the AKP movement, Nurculuk, Menzil, and Süleymanlılar in Turkey. The main conclusion of the study suggests that the

key to overcoming the crisis is not to liquidate the founding energy of charisma, but rather to universalize this dynamism by placing it under the command of rational-legal norms and collective intellect.

Keywords: Max Weber, charisma, routinization, Islamic communities, rational-legal authority, ijtihād, institutionalization, Turkey.

GİRİŞ: KARİZMA VE KRİZİN SOSYOLOJİSİ

Max Weber'in otorite tipolojisinde karizmatik otorite, "olağanüstü" (außeralltäglich) niteliklere sahip bir şahsiyetin kişisel cazibesi ve takipçilerinin mutlak bağlılığı üzerine kuruludur.¹ Bu otorite tipi doğası gereği devrimci, dönüştürücü ve statüko yıkıcı bir nitelik taşır; ancak ekonomik ihtiyaçlara yabancı olması ve rasyonel bir halefiyet sorununa sistematik çözümler üretememesi nedeniyle yapısal olarak istikrarsızdır.² Karizmatik liderin vefatı, hareketin niceliksel olarak büyümesi ve takipçi kitlesinin psikolojik ve maddi güvenlik arayışları, ilk baştaki saf karizmayı kaçınılmaz olarak bir Veralltäglicung (gündelikleşme/rutinleşme) sürecine sokar. Süreç içerisinde karizma ya gelenekselleşerek (Tradionalisierung) ya da rasyonelleşerek (Rationalisierung) makam karizmasına (Amtscharisma) evrilmek durumundadır.³ İslâmî topluluklar ve kurumlar, Hz. Muhammed'in vefatından itibaren bu

sosyolojik döngünün en kadim ve kurucu örneklerini sunmaktadır. Hz. Peygamber'in şahsî ve vahye dayalı karizması, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde sınırlı ve dinamik bir kurumsallaşma ile tecrübe edilmiş; Emevîler ve Abbâsîler dönemiyle birlikte saltanata ve hanedanlaşmaya evrilerek büyük ölçüde geleneksel otorite formuna bürünmüştür. Diğer taraftan fıkıh mezheplerinin teşekkülü, medrese sisteminin kuruluşu ve ilmiye teşkilatının hiyerarşik yapılanması, dinî bilginin ve otoritenin kendi içinde rasyonelleşme çabalarını temsil etmiştir.⁴ Günümüz modern dünyada ise bu tarihsel ve sosyolojik döngü; modern ulus-devlet yapıları, siyasal İslâmî hareketler, cemaat ve tarikat formasyonları düzleminde yeniden üretilmekte ve rasyonel-hukukî zemine tam olarak geçilemediği ölçüde derin yapısal krizlere yol açmaktadır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve tarihsel-sosyolojik analiz metodolojisine dayanmaktadır. Analiz kapsamında siyasal yapıların resmî program ve beyannameleri, dinî cemaatlerin kurucu lahikaları, İrşâd el kitapları ve kurumsal iç tüzükleri birincil kaynak dokümanlar olarak incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı, Max Weber'in karizma teorisiyle sınırlı olup, modern Türkiye'deki sosyo-politik ve dinî dinamikler seçilmiş tipik örneklerle (Atatürk dönemi, AKP, Nurculuk, Menzil, Süleymanlılar) üzerinden betimsel ve karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir.

1.KARİZMANIN RUTİNLEŞME MEKANİZMALARI: TEORİK ÇERÇEVE

Weberyan sosyolojide saf karizmanın sürdürülebilir hale gelmesi ve gündelik yaşamın pratik gereksinimleriyle uzlaşması beş temel mekanizma üzerinden gerçekleşmektedir:⁵

- Makam Karizmasına Dönüşüm (Amtscharisma): Karizma, liderin

şahsından soyutlanarak kurumsal bir unvana veya makama devredilir. Katolik Kilisesi'ndeki papalık kurumu, şahıstan bağımsız olarak makamın kutsiyetini koruyan bu mekanizmanın en tipik sosyolojik örneğidir.⁶

- Gelenekleşme ve Soy Karizması (Gentilcharisma): Karizmatik niteliklerin kan bağı yoluyla lidere yakın olan silsileye veya aile bireylerine aktarıldığı varsayılır. Siyasî hanedanlıklar ve dikey silsile zincirine dayanan tasavvufî tarikat yapıları bu modelin yansımalarıdır.

- Doktriner Kurumsallaşma: Başlangıçtaki esnek ve durumsal nitelikteki söylem; katı dogmalara, yazılı kutsal metin yorumlarına, kesin hiyerarşilere ve kurumsal bir bürokrasiye dönüşür. Erken dönem Hristiyan cemaatlerinin zamanla dogmatik Kilise bürokrasisine dönüşmesi bu sürecin klasik bir vakasıdır.⁷

- Ekonomik Temellerin İnşası: Saf karizma, doğası gereği anti-ekonomiktir ve gündelik maddi hesapların dışındadır. Ancak hareketin sürekliliği için vakıflar, şirketler, düzenli gelir kaynakları, maaş sistemleri ve mülkiyet ilişkileri kurularak takipçilerin maddi çıkarları ile inancın devamlılığı arasında yapısal bir bağ tesis edilir.⁸

- Hukukî-İdarî Rasyonalizasyon: Liderin karizmatik fazda verdiği keyfî ya da sezgisel kararların yerini, yazılı kurallar, normlar, tüzükler ve net olarak belirlenmiş halefiyet prosedürleri alır.

Söz konusu bu mekanizmaların kaçınılmaz ortak sonucu, hareketin kurucu devrimci ateşinin sönmesi ve yapının statükocu bir muhafazakârlığa gömülmesidir. Weber'in meşhur "demir kafes" (stahlhartes Gehäuse) metaforu, modern rasyonel-yasal otoritenin ve bürokratikleşmenin insanı kuşatan ve özgürlüğünü kısıtlayan bu kaçınılmaz trajik boyutuna işaret etmektedir.⁹

2. İSLÂMÎ TOPLULUKLARDA RUTİNLEŞMENİN TARİHÎ SEYRİ

2.1. Klasik Dönem: Sünnîlikte Kurumsal Rutinleşme, Şîîlikte Daimî Karizma Arayışı

Tarihsel süreçte Sünnî gelenek, hilâfet kurumu ve zamanla kurumsallaşan ilmiye sınıfı vasıtasıyla karizmayı erken dönemlerden itibaren rasyonelleştirme yoluna gitmiştir. Fıkıh, şahısların mutlak karizmatik otoritesi yerine, ulemanın (fukahâ) şahsında tecessüm eden kurumsal, normatif ve usûlî bir otorite biçimine dönüşmüştür.¹⁰ Buna karşın Şîîlik, "İmâmet" öğretisi üzerinden karizmayı masum imamların şahsında "daimî" ve kesintisiz kılma gayretinde olmuştur. Ancak Şîî dünya da büyük gaybet dönemiyle birlikte kaçınılmaz olarak ulemâ hiyerarşisine, merci-i taklid kurumuna ve nihayetinde velâyet-i fakîh gibi tamamen modern ve kurumsal-siyasal formlara evrilmek zorunda kalmıştır.¹¹ Karizmanın rutinleşmesini ve kurumsallaşmasını radikal biçimde reddeden ve karizmatik eylemi sürekli yenileme iddiasında olan Hâricîlik gibi marjinal yapılar ise kurumsal süreklilik sağlayamayarak tarih sahnesinde siyaseten marjinalleşmiştir.¹²

2.2. Modern Türkiye Örnekleri

a. Mustafa Kemal Atatürk: Saf Karizmadan Kurumsal Cumhuriyete

Türkiye'nin modernleşme tarihinde 1919-1938 yılları arası, kurucu liderlik bağlamında saf karizmatik otoritenin en somut sosyolojik kesitlerinden birini sunar. Atatürk'ün vefatının ardından bu saf karizma, rasyonel-hukukî bir süreklilik kazanması amacıyla Cumhurbaşkanlığı makamına ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin "Altı Ok" olarak sistemleştirilen resmî doktrinine aktarılmıştır.¹³ İsmet İnönü'nü dönemi (Millî Şef dönemi), Weber'in teorik olarak çerçevelediği karizmanın bürokratik-rasyonel rutinleşme sürecinin

tipik bir toplumsal tezahürüdür; kurucu devrimci enerji kurumsallaştırılarak sistemik bir sürekliliğe kavuşturulmuş ancak aynı oranda devletleşerek muhafazakârlaşmıştır.

b. AKP ve Erdoğan: Karizma ve Bürokrasi Kıskacı

2002 yılından 2013 yılına kadar uzanan kesit, AK Parti hareketinin ve liderinin kitleler nezdindeki saf karizmatik fazını temsil etmektedir.

Özellikle 2017 yılındaki anayasa değişikliğiyle hayata geçirilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, liderin şahsî karizmasını hukuki-anayasal bir 'makam' zeminine aktarma denemesi olarak okunabilir. Nitekim partinin resmî vizyon dokümanlarında ve seçim beyannamelerinde bu sistem, 'hızlı karar alan, bürokratik vesayeti sonlandıran ve istikrarı kurumsallaştıran' rasyonel-yasal bir reform olarak sunulmuştur.¹⁴ Yirmi yılı aşan kesintisiz iktidar dönemi; devasa patronaj ağları, bürokratik kadrolaşmalar, sivil toplum görünümlü vakıf ve holdingleşme yapılarıyla Weber'in kavramsallaştırdığı "karizmanın ekonomik temellerinin kurulması" mekanizmasını açıkça görünür kılmıştır. 2024 yerel seçim sonuçları ve ardından 2026 yılı siyaset ajandasında yoğunlaşan halefiyet/liderlik sonrası dönem tartışmaları, kurucu karizmanın o eski "yenilmezlik aurasının" toplumsal düzeyde aşındığını ve rutinleşme krizinin derinleştiğini göstermektedir.¹⁵ Bu durum, karizmatik-popülist rejimlerin yapısal paradoksuyla uyumludur: Lider imajı merkezde tutulmaya çalışılırken, sistem kaçınılmaz olarak rasyonel esnekliğini yitirmekte ve hantal bir bürokratik mekanizmaya dönüşmektedir.

c. Cemaat ve Tarikat Yapıları: Nurculuk, Menzil, Süleymanlılar

Tasavvufî ve dinî topluluklar düzeyinde incelendiğinde,

Said Nursî'nin vefatının ardından şahsî karizmasının, mürîd şahıslar yerine doğrudan Risale-i Nur külliyyatı metinlerine ('yazılı kurumsal karizma') ve yapı içindeki 'meşveret' heyetlerine devredilmeye çalışıldığı görülür. Bu durum, kurucu liderin bizzat hayattayken kaleme aldığı lahikalarda, şahsının değil 'risale ve şahs-ı manevî' kavramlarının öne çıkarılması yönündeki kurumsal vasiyetiyle de evrak üzerinden belgelenmektedir.¹⁶

Ancak hareketin zamanla çok sayıda farklı kollara ve meşreplere ayrışması, rutinleşme sürecinin bünyesinde barındırdığı bölünme ve tekel dışı kalma risklerini örnekler.

Menzil Cemaati örneğinde, sosyolojik paralellikleri daha önce farklı yapılar üzerinden de gösterildiği üzere karizmatik otorite, şeyhlik makamı üzerinden doğrudan aile içinde kan bağına dayalı olarak (Gentilcharisma) sürdürülmeye çalışılmıştır.

Yapı büyüdükçe, 'tövbe alma' ve 'bağlanma' gibi mistik ritüeller dahi belirli kurallara ve vekiller eliyle yürütülen rasyonel-prosedürel bir işleyişe bağlanmıştır. Cemaatin İrşâd metodolojisini ve hiyerarşik yapısını düzenleyen kurumsal el kitaplarında, vekalet sistemi ve mürşide bağlılık adabı rasyonel-hukukî bir mevzuat disipliniyle kodlanmıştır.¹⁷

Süleymanlılar topluluğu ise Türkiye ölçeğinde eğitim kurumları, yurt ağları ve kurumsal vakıflar eliyle karizmanın rasyonel-kurumsal rutinleşmeye tabi tutulmasının en ileri örneklerinden birini sunmaktadır. Bu yapıda kurucu karizma, 'Üstad'ın yolu' olarak formüle edilen doktriner bir sürekliliğe ve rasyonel işleyen hiyerarşik bir idarî bürokrasiye tahvil edilmiştir. Özellikle yurt ve kurs

yönetimlerinin tâbi olduğu kurumsal iç tüzükler, şeffaf muhasebe kayıtları ve hiyerarşik raporlama mekanizmaları, saf dinî motivasyonun rasyonel-seküler bir işletme mantığıyla harmanlandığını gösteren somut dokümanlardır.¹⁸

3. YAPISAL KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARI: TEORİK VE KARŞILAŞTIRMALI BİR MODEL

Karizmatik otoritenin kaçınılmaz rutinleşme süreci, toplumsal hareketleri yapısal bir yol ayrımına getirmektedir. Bu süreçte ilk kırılma noktası, hareketin gelenekselleşme eğilimi göstermesidir. Karizmanın soy karizmasına dönüştüğü ve orijinal mesajın donuk bir dogmaya indirgendiği bu hat, nihayetinde bireyi ve kurumu kuşatan muhafazakâr bir "demir kafes" ile sonuçlanmaktadır. Buna karşın yapısal krizden çıkışı sağlayan alternatif hat ise rasyonelleşme eğilimidir. Bu rasyonelleşme çizgisi, İslâmî toplulukların krizlerini aşabilmesi için üç boyutlu dinamik bir çözüm modeli üretir:

- İlk olarak, meşrûiyetin şahıslardan kurallara aktarıldığı rasyonel-hukukî kurumsallaşma;
- İkinci olarak, dogmatizmi kıran eleştirel akıl temelinde içtihadın yeniden inşası ve
- Son olarak, otoriterleşme sarmalını engelleyen çoğulcu sivil müzakere mekanizmalarının tesisi.

3.1. Rasyonel-Hukukî Kurumsallaşma ve Dinî Otoritenin Yapısal Dönüşümü

Meşrûiyet zemininin kutsallaştırılan şahıslardan, karizmatik hiyerarşilerden alınarak; şeffaf, hesap verebilir, hukuken denetlenebilir ve liyakat ilkelerine dayalı modern kurumsal yapılara devredilmesi elzemdir.¹⁹ Dinî otoritenin keyfî "makam ve şahıs iradesi" yerine evrensel "hukukî kural ve normlar" ile işlemesi; cemaat ve tarikat yapılarının denetlenebilir sivil

vakıf/dernek mevzuatına entegre olması, siyasî yapılarda ise kuvvetler ayrılığı ilkesinin içselleştirilmesi bu dönüşümün temel harcıdır. Müslüman camianın tarihî süreçte dinamizmini sağlayan tecdid ve ihya geleneği, bugün dinî toplulukların kendi iç yapılarını rasyonel, şeffaf ve sivil müzakere zeminlerine çekmesini gerektirmektedir. Dinî bilginin ve otoritenin belirli şahısların tekelinden çıkarılarak, kurumsal bir şûra ve ortak akıl mekanizmasına devredilmesi, geleneğin asıl ruhuna sadık bir yapısal uyanışı beraberinde getirecektir.²⁰

3.2. Eleştirel Aklın (İçtihadın) Yeniden İnşası

Rutinleşme süreci, başlangıçtaki dinamik ve canlı dinî mesajı zamanla donuk, tarih dışı bir fıkha ve değişmez dogmalar yığına indirger.²¹ Yaşanan yapısal kriz, tarihsel süreçte teorik olarak kapatıldığı varsayılan içtihad kapısının metodolojik olarak yeniden işlevselleştirilmesi ve dinî metinlerin güncel toplumsal, hukukî ve bilimsel bağlama uygun olarak rasyonel bir te'ville yeniden üretilmesiyle aşılabılır. Bu dönüşüm, pasif bir taklîd kültüründen aktif ve sorgulayıcı bir içtihad kültürüne geçişi zorunlu kılar. Fıkhnın, Weber'in ifadesiyle durağan bir yapı olmaktan çıkartılıp, dinamik bir hukukî üretkenlik sağlayan yaratıcı bir tartışma ve yenilenme alanı haline getirilmesi hayatî önemdedir.²²

3.3. "Daimî Karizma" Tuzağından Kaçınma ve Çoğulcu Müzakere

Karizmayı yapay silsileler, kutsanan nesepler veya aile içi aktarımlarla zoraki olarak sürdürme gayreti, dinî yapıları kaçınılmaz olarak kendi içine kapalı, şeffaf olmayan oligarşik odaklara ve otoriterleşme sarmalına itmektedir.²³ Bu yapısal tıkanıklıktan çıkışın yegâne sosyolojik yolu, dinî hareketlerin kurucu figürlerin şahıslarına veya soylarına değil,

mesajın evrensel ahlâkî ilkelerine, insan haklarına ve adalete odaklanan neo-reformist bir çizgiyi benimsemeleridir. Karizma şahıslara değil; şeffaf, çoğulcu ve katılımcı meşveret/müzakere mekanizmalarıyla desteklenen soyut ilkelere bağlanmalıdır.

SONUÇ: DEMİR KAFES Mİ, YENİDEN İNŞA MI?

Max Weber'in sosyoloji literatürüne kazandırdığı "karizmanın rutinleşmesi" olgusu, toplumsal hareketler için kaçınılmaz bir doğa kanunu niteliğindedir. Modern dönem İslâmî topluluklar ve yapılar için temel mesele, bu nesnel sürecin farkına varıp varamadıkları; süreci muhafazakâr, dışlayıcı ve otoriter bir "demir kafes" üretimine mi, yoksa rasyonel-hukukî, katılımcı ve eleştirel bir kurumsal yeniden inşaya mı tahvil edebilecekleri noktasında düğümlenmektedir.

Tarihî tecrübeler, rasyonel kurumsallaşmanın yapılar toplumsal süreklilik ve meşruiyet kazandırdığını, fakat eşzamanlı olarak içtihad ve özgür müzakere kanalları açık tutulmadığı takdirde yapının dogmatizme ve statükoculuğa kaymaktan kurtulamadığını göstermektedir. Çağdaş Türkiye sosyolojisinden süzülen siyasî ve dinî cemaat örnekleri, karizma-makam-bürokrasi geriliminin ve çatışmasının güncelliğini koruduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira krizden çıkışın anahtarı, karizmatik niteliği ve onun dönüştürücü gücünü radikal bir tasfiyeyle tamamen yok etmek değil; aksine, karizmanın ürettiği o devrimci ve kurucu enerjiyi, rasyonel-hukukî normların, kurumsal denetimin ve ortak aklın emrine vererek evrenselleştirebilmektir. Yapısal krizlerden çıkışın yegâne imkânı, Weber'in teorileştirdiği rasyonel-hukukî kurumsallaşma modeli ile İslâm düşüncesi

geleneğinin dinamizmini oluşturan eleştirel akıl ve içtihad mirasını çağdaş bir sentezle buluşturabilmektir. Aksi takdirde, rasyonelleşemeyen her yeni karizmatik çıkış, kendi kurumsal krizini üreterek yeni bir dogmatik rutinleşme döngüsünün parçası olmaya mahkûmdur.

DİPNOTLAR

¹ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft* Tübingen, J.C.B. Mohr, 1922, s. 124.

² T. Gordon, "Charisma, Routinization of", *Encyclopedia of Social Theory*, ed. George Ritzer, London, Cambridge University Press, 1987, s. 94-101.

³ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, s. 142-144.

⁴ Bryan S. Turner, *Weber ve İslam: Sosyolojik Bir Eleştiri*, çev. Yasin Aktay, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 67-79.

⁵ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, s. 142-150.

⁶ Patricia Crone, *Roman, Provincial and Islamic Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987, s. 94-101.

⁷ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, s. 144.

⁸ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, s. 146.

⁹ Max Weber, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1920, s. 203.

¹⁰ Said Amir Arjomand, "Theorizing Sacred Rulership in al-Qalqashandî's Ma'âthir", *Journal of Islamic Studies* 35/3 2024, s. 312-325.

¹¹ Hüseyin Aydın, "Karizmatik Otorite ve Dini Temsil Sorunu: Mehdilik Olgusu", *Toplum Bilimleri Dergisi* 14/2, 2020, s. 89-104.

¹² Aydın, "Karizmatik Otorite ve Dini Temsil Sorunu: Mehdilik Olgusu", s. 108.

¹³ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4 İstanbul*, İletişim Yayınları, 2014, s. 85-92.

¹⁴ Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Siyasal Rejim ve Karizmatik Liderlik", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 22/1, 2019, s. 45-58;

Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Yeni Dönem Vizyonu, Ankara, AK Parti Yayınları, 2018, s. 14-22; AK Parti, Türkiye Yüzyılı Seçim Beyannamesi, Ankara, 2023, s. 45-50.

¹⁵ KONDA Araştırma ve Danışmanlık, *Türkiye Sosyopolitik Yapı ve Seçmen Eğilimleri Raporu (2024-2026 Dönemsel Analiz, İstanbul: KONDA, 2026), s. 12-18.*

¹⁶ Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 210-225;*

Said Nursi, Kastamonu Lâhikası, İstanbul: Sözler Neşriyat, 2015, s. 12-14; Said Nursi, Emirdağ Lâhikası, İstanbul: Envar Neşriyat, 2012, s. 85.

¹⁷ Fulya Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat: Cerrahiler, İstanbul: Hil Yayınları, 1990 ve Tarık Çelenk, Ekopolitik ve Cemaatlerin Dönüşümü, Ankara: Hece Yayınları, 2021, s. 134;*

Seyyid Mübarek Elhüseyni, Mürşid ve İrşad, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2019, s. 45-62.

¹⁸ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 112-120.*

Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu, İdarî İşleyiş, Yurt Yönetimi ve Eğitim Esasları İç Tüzüğü, İstanbul, 2016, s. 8-15.

¹⁹ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft, s. 129-130.*

²⁰ Wael B. Hallaq, *İslam Hukukuna Giriş, çev. Mehmed İpşirli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2018, s. 145-152.*

²¹ Akhmad Sahal, "The Routinization of Charisma Online Among Indonesian Ulama", *Journal of Contemporary Islam* 18/1, 2024, s. 55-72.

²² Hallaq, *İslam Hukukuna Giriş, s. 160-167.*

²³ William H. Swatos, "Toward a Theory of the Routinization of Charisma", *Sociological Analysis* 33/2, 1972, s. 110-114.

Arjomand, Said Amir. "Theorizing Sacred Rulership in al-Qalqashandī's Ma'āthir". *Journal of Islamic Studies* 35/3 (2024), s. 312-325.

Atacan, Fulya. *Sosyal Değişme ve Tarikat: Cerrahiler. İstanbul: Hil Yayınları, 1990.*

Aydın, Hüseyin. "Karizmatik Otorite ve Dini Temsil Sorunu: Mehdilik Olgusu". *Toplum Bilimleri Dergisi* 14/2 (2020), s. 89-104.

Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.*

Çelenk, Tarık. *Ekopolitik ve Cemaatlerin Dönüşümü. Ankara: Hece Yayınları, 2021.*

Crone, Patricia. *Roman, Provincial and Islamic Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.*

Gordon, T. "Charisma, Routinization of". *Encyclopedia of Social Theory. ed. George Ritzer. London: SAGE Publications, 2007, s. 88-91.*

Hallaq, Wael B. *İslam Hukukuna Giriş. çev. Mehmed İpşirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.*

Kalaycıoğlu, Ersin. "Türkiye’de Siyasal Rejim ve Karizmatik Liderlik". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 22/1 (2019), s. 45-58.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık. *Türkiye Sosyopolitik Yapı ve Seçmen Eğilimleri Raporu (2024-2026 Dönemsel Analiz). İstanbul: KONDA, 2026.*

Mardin, Şerif. *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.*

Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.*

Sahal, Akhmad. "The Routinization of Charisma Online Among Indonesian Ulama". *Journal of Contemporary Islam* 18/1 (2024), s. 55-72.

Swatos, William H. "Toward a Theory of the Routinization of Charisma". *Sociological Analysis* 33/2 (1972), s. 110-114.

Turner, Bryan S. *Weber ve İslam: Sosyolojik Bir Eleştiri. çev. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.*

Weber, Max. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1920.*

Weber, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1922.*

don: SAGE Publications, 2007, s. 88-91.

KAYNAKÇA